

PERFORMATIVITATEA SPAȚIULUI PUBLIC. STRATEGII LEGATE DE PATRIMONIUL INDUSTRIAL

Letiția BĂRBUICĂ

Arh. drd., Universitatea de Arhitectură și Urbanism "Ion Mincu",
Departamentul de Sinteză de Proiectare, membru Centru de Studii pentru
Arhitectură Contemporană (C.S.A.C), e-mail: letitia.barbuica@headmade.ro

Abstract. The paper introduces the concept of performativity as originally described by Judith Butler and explained by Neil Leach. The concept will be extended to the public space as a key factor in perceiving the city as it is described by mental maps. Overlapping the map of Bucharest's industrial heritage onto the mental map describing the safety perception in the city it will become evident that rehabilitating the industrial heritage has implication beyond saving a unique piece of history. In doing so the mental map of the city can be changed in some simple steps and the whole city can take advantage of this. The project of rehabilitation of former "Cartea Românească" printing House is small example in this respect.

Key words: industrial heritage, performativity, mental map, Bucharest

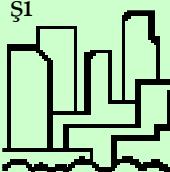
1. Introducere

1.1. Sinopsis teoretic

Arhitectura are un potențial inerent care trebuie reactivat de practici sociale care să o revitalizeze, are nevoie de *praxis*. „Așa cum cuvintele pot fi înțelese prin modul în care sunt folosite, tot așa clădirile pot fi înțelese prin modul în care sînt percepute.” (Leach, 2006). Pentru Pierre Bourdieu structurile sociale se formează prin cultură. Pentru Judith Butler structurile sociale sunt performative și trebuie spus că termenul este unul inventat, derivat din artele spectacolului, făcând trimitere la *performance*. Este o calitate care nu este intrinsecă ci derivată, „nu este un act singular pentru că este întotdeauna o reiterare a unei norme sau unui set de norme [...]” (Butler, 1993). Așadar, într-o iterație logică, dacă cultura este performativă, iar arhitectura este

parte a culturii, rezultă că arhitectura are un caracter performativ. Arhitectura depinde de funcțiunea sa, de modul în care este folosită într-un mod flexibil și interschimbabil, de evoluția în timp a modurilor de folosință care au tendința de a se estompa în timp.

Performativitatea aduce viață clădirilor, dar și spațiului public și le schimbă în cel mai dinamic mod. În acest sens observația conform căreia „problema spațiului public nu este o problemă de formă sau de design.” (Besse, 2011) devine relevantă. Spațiul public depinde de obiceiuri, de modul de folosire și modul în care spațiul este luat în posesie dar și de un anumit caracter informal și de neprevăzut. Devine astfel imposibil să ne gândim la spațiul public în absența activităților umane. Putem deci concluziona că pe lângă arhitectură și

spațiul public are nevoie de performanță pentru a exista.

Hărțile mentale vin să facă vizibilă percepția asupra spațiului public, printr-o prelucrare statistică de date care surprinde legătura performativă biunivocă dintre arhitectură și spațiul public. Dacă am vedea hărțile mentale ca un fel de „diagnoză” a stării orașului, ceea ce vă propun în continuare este să urmărim un posibil „tratament”.

2. Patrimoniul industrial

2.1. Potențialul de schimbare

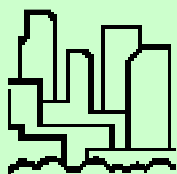
Construcțiile de patrimoniu industrial și terenurile aferente se află într-o situație

specială în contextul amintit anterior. În plus, poziția în zone din oraș devenite astăzi centrale, le situează într-un avantaj competitiv față de alte terenuri din oraș. (Fig.1).

Dimensiunile generoase ale terenului aferent lasă loc unor potențiale dezvoltări de spații publice. O mare parte a clădirilor sunt nefolosite, sunt goale deci de orice funcțiune. Iată deci o oportunitate unică ca prin renovare, reabilitare, refuncționalizare, să se acționeze atât la nivelul performanței arhitecturii cât și la nivelul performanței spațiului public, într-un fin reglaj reciproc.

Fig. 1. Hartă care prezintă localizarea monumentelor de patrimoniu industrial în București

Inventarierea patrimoniului industrial (industrial-heritage.ro, 2012) include 31 de clădiri clasate ca monumente și alte 5 propuse spre listare. Dintre acestea, două își mențin funcțiunea inițială (Gara de Nord și Gara Obor), iar Gara Filaret împrumută o funcțiune relativ apropiată, aceea de auto-gară.

Există și alte clădiri care sunt folosite încă conform funcțiunii inițiale: piețe agroalimentare (Hala Traian și până nu demult Hala Matache) și spații de reparații auto (Garajul Ciclop, Fostul garaj Regal, autobaza societății Radio). Întreprinderea de mătase de pe Calea Dudești nr. 186 (B-II-m-B-18648) a fost demolată, Moara lui Assan (B-II-m-A-19692) s-a prabușit în mare parte chiar la începutul anului 2012, iar Hala Matache (B-II-m-b-18182) se pare că va avea o soartă similară.

Câteva dintre ele sunt folosite cu alte funcțiuni decât cele inițiale prin reconversie: Foișorul de Foc este muzeu, Grajdurile Regale sunt parte a Universității de Educație Fizică. La

Vama Antrepozite și Tipografia Cartea Românească au fost recent operate schimbări majore ale funcțiunii inițiale prin reabilitarea clădirilor monument existente și noi extinderi. Schimbarea de funcțiune este metoda prin care se schimbă performativitatea arhitecturii și a a spațiului public. Potențialul patrimoniului industrial este uriaș din acest punct de vedere întrucât el nu numai că este foarte permisiv pentru a prelua o eventuală schimbare de funcțiune, dar pentru el este și singura cale prin care poate fi salvat. Rămân așadar 25 de clădiri de patrimoniu industrial ce pot primi o altă performativitate (Fig. 2).

2.2. Hărți mentale

Un foarte interesant studiu, referitor la hărțile mentale efectuat de către Cristian Ciobanu (mentalgeo.wordpress.com, 2012) arată Bucureștiul și zonele de siguranță și de pericol pe care locuitorii le percep în oraș: cu roșu sunt marcate zonele cele mai periculoase și cu verde zonele cele mai sigure (Fig. 3).

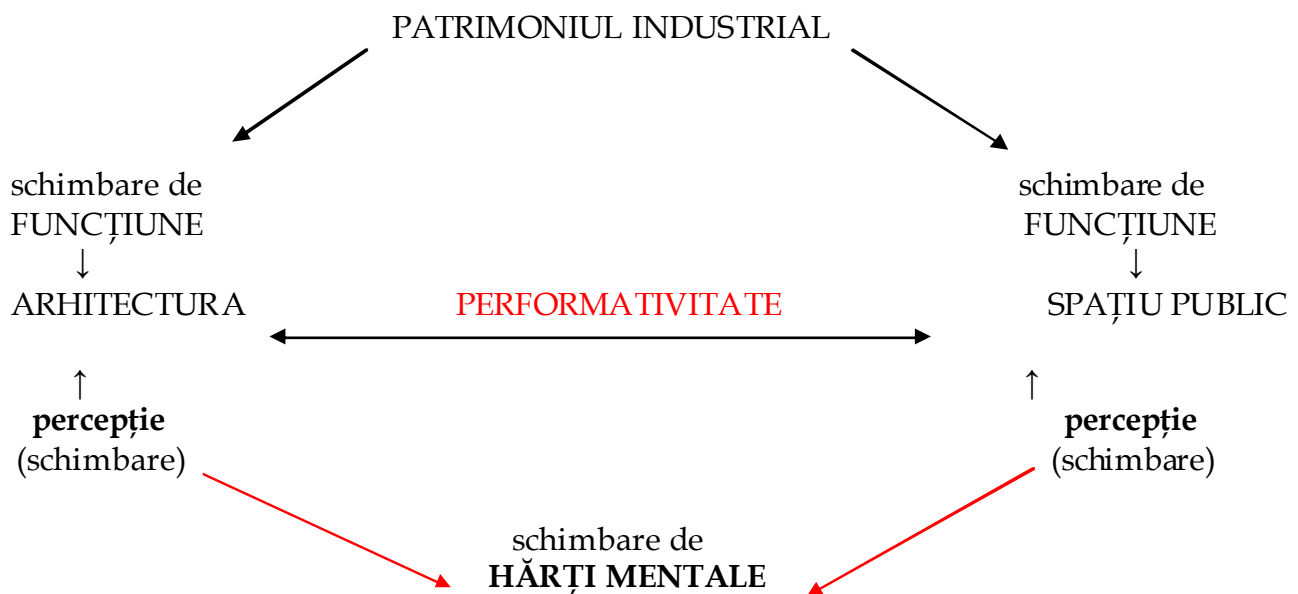
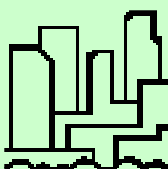
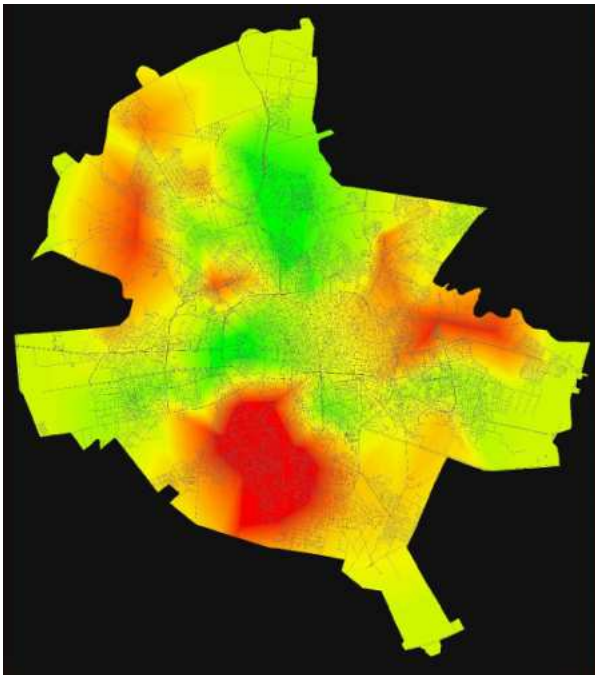
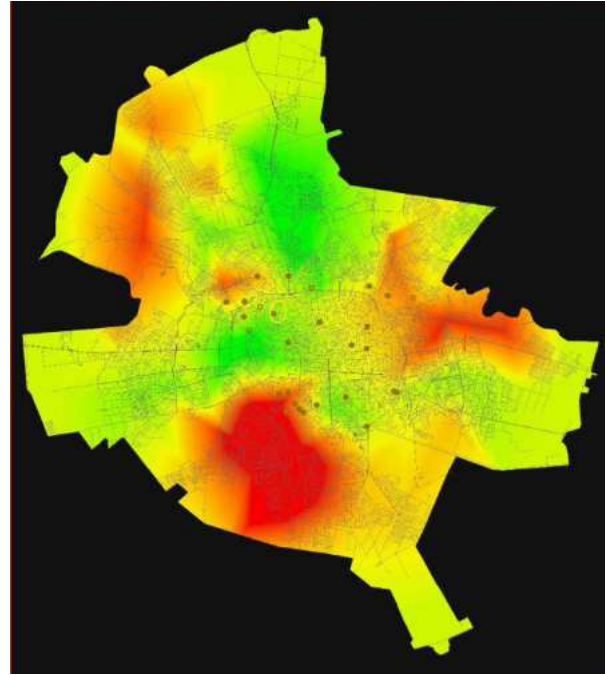

Fig. 2. Reprezentare schematică a rolului central al performativității în schimbarea hărții mental

Fig. 3. Harta mentală a fricii - București
autor Cristian Ciobanu

Fig. 4. Poziția patrimoniului industrial în
contextul hărții mentale a fricii, București 2012

Suprapunând peste această hartă de percepție, harta celor 25 de monumente industriale ce ar putea primi o schimbare de funcțiune constatăm că o mare parte a monumentelor se află în zone percepute ca mai puțin sigure, alte câteva se află în zona galbenă din centru orașului și doar unul se află în zona „verde” (Fig. 4). Ca atare există un uriaș potențial dincolo de restaurarea, reabilitarea, renovarea sau restructurarea propriuzisă a clădirilor monument și anume schimbarea percepției unei zone, schimbarea soartei unui întreg cartier și în cele din urmă a orașului.

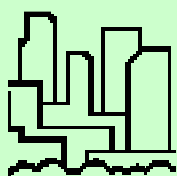
2.3. Strategie

Intervențiile asupra monumentelor ar debloca un uriaș potențial al orașului, foarte la îndemână în contextul crizei economice actuale, întrucât aceste locuri sunt perfect deservite de infrastructură. Aceste intervenții ar avea o influență la scară mare asupra spațiului public cu efect asupra geografilor mentale în zonă.

Este evident că se pot identifica relații clare între zonele marcate cu roșu pe

hartă și zonele mai sărace ale orașului. Există o similaritate între zonele rău famate ale orașelor și ghetto. Getoul apare ca rezultat al suprapunerii devalorizării economice a unei zone, discriminării pe piața de imobiliare, și pe cea a serviciilor, degradării spațiului arhitectural și a spațiului public, ceea ce duce la izolare. (Henderson și Lebedur, 1973). Orașul este cangrenat de aceste pete roșii și fenomenul se îndreaptă spre spina centrală nord - sud, spre centrul orașului.

Strategia în acest context este de a proteja centrul orașului de la deteriorare, în ceea ce privește percepția nivelului de siguranță. Zona 1 de acțiune include reabilitarea următoarelor clădiri de patrimoniu industrial: Clădirea Ciclop, Hala Matache și Vechiul Abator. Zona 2 de acțiune o constituie intervențiile în cartierele cele mai afectate și care sunt centrate pe A. Gara Filaret, B. Fabrica de pâine Grivița, C. Moara lui Assan și toate clădirile de patrimoniu industrial din zonă (Fig. 5).

Intervenția în aceste puncte strategice, va schimba percepția asupra zonei imediat limitrofe ca fiind „verde” și va forța zonele marcate cu „galben-oranj” să se upgradeze. Impactul asupra hărții mentale este strict legată de reabilitarea spațiului public. În acești pași întreaga zonă centrală a Bucureștiului va putea fi percepută ca fiind „verde” în detrimentul zonelor percepute ca fiind „roșii”.

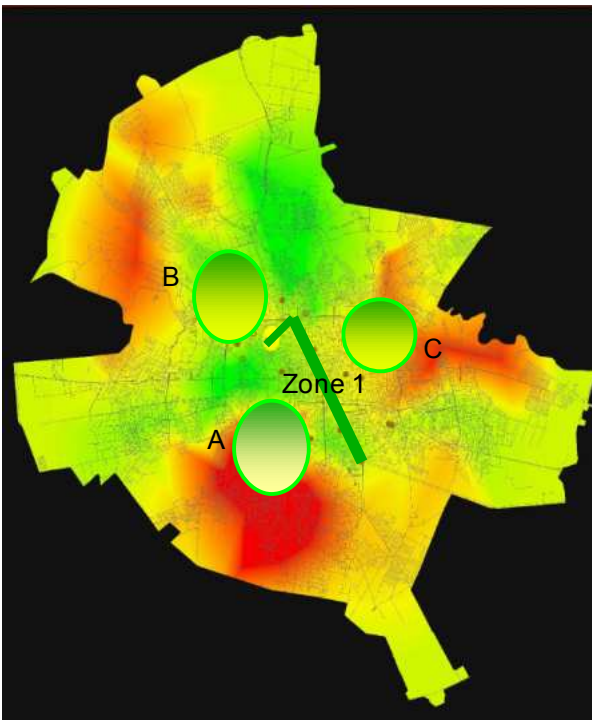

Fig. 5. Propunere de intervenție.
Etapizarea reabilitării patrimoniului industrial

3. Studiu de caz

3.1. Tipografia Cartea Românească

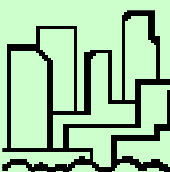
Proiectul de transformare a tipografiei Cartea Românească, clădire de patrimoniu listată B, într-un complex multifuncțional este un posibil exemplu în sensul celor arătate anterior.

Proiectarea aparține biroului "PLUS ARHITECTURA" un studio internațional condus în comun Letiția Bărbuică din București, de Peter Torniov de la Viena și

de Stefan Petkov de la Sofia. Pentru noi oportunitatea de a face o propunere atât la nivelul arhitecturii, cât și la nivelul spațiului public a fost vitală pentru viabilitatea întregului proiect. Ca atare nu voi relata aici povestea proiectului; nu voi vorbi nici despre dificultățile tehnice de a susține fațada monument în timpul demolărilor și până la stabilizarea ei, nici de dificila misiune de a obține un puzzle de avize pentru ca lucrările să poată fi demarate, ci mai curând voi relata povestea micului spațiu public care s-a dezvoltat ca parte integrantă a proiectului.

Analizând istoricul clădirii am aflat că demersul înființării tipografiei la 1919 în care au fost angrenate nume de cultură, nume din învățământul superior și chiar din politică, a avut ca scop „crearea unui institut de editură cu scopul tipăririi unei biblioteci ieftine cu conținut literar, dar mai ales științific pentru răspândirea culturii”.

Pentru a aminti de acest generos țel cultural am propus tratarea spațiului exterior clădirii ca un element la fel de important ca și clădirea însăși. Ideea a fost de a crea o piață publică, deschisă în totalitate, care împreună cu spațiul comercial de la parter să formeze o zonă accesibilă oricui în totalitate. Ideea de a demola gardul lung de 80 m din dreptul proprietății, spre bulevardul Iancu de Hunedoara, a fost privită cu suspiciune și opoziție, dar în final a devenit realitate. Faptul că s-a câștigat accesul publicului în toată zona centrală a sitului a însemnat că acest spațiu nu este dedicat exclusiv unui restrâns număr de utilizatori ai clădirii. „ Acest proiect este mai mult decât o simplă reabilitare și extindere a unei clădiri istorice. În acest proiect dezvoltat strict cu fonduri private

intervenția urbană se combină cu crearea unui spațiu public [...] injecția de urbanitate a proiectului constituie un exemplu de bune practici și o alternativă la efectele catastrofice ale intervențiilor intensive ce aparțin unui urbanism al dezvoltatorilor.” (Ghenciulescu, 2010).

S-a lăsat loc unei lecturi de aproape a clădirii monument într-un context în care clădirile de patrimoniu industrial se află în spatele unor porți și ziduri înalte, neparticipând la viața orașului. S-a realizat un spațiu care a schimbat tipologia inițială a locului și a încurajat performativitatea acestei zone.

4. În loc de concluzii

Dacă adăugăm faptul că, în ciuda situației economice dificile în care clădirea a fost finalizată, în 2010, construcția a avut o rată de ocupare de 80%, chiar de la bun început, iar cele mai căutate etaje au fost cele din spatele fațadei monument, am putea spune ca această clădire este și o poveste a unei afaceri de succes, ceea ce dovedește că prestigiul unei clădiri

monument, caracterul său unic, atrage. Dacă această concluzie ar fi înțeleasă și anume că păstrarea unei clădiri monument nu este numai o atitudine corectă față de patrimoniu sau o chestiune de gust, ci este și o soluție de afaceri în contexte economice instabile, înseamnă că vom vedea în curând mult mai multe proiecte de acest fel.

BIBLIOGRAFIE

- Butler J.(1993), *Bodies that Matter*, Routledge, London.
- Henderson W., Lebedur L. (1972) *Urban Economics: Processes and Problems*, John Wiley & Sons, New York.
- Leach N. (2006), *Uitați-l pe Heidegger*, Paideia, București.
- Mihali C. (2005), *Despre spațiul public doar de bine: în Mihali C.(ed) Artă, tehnologie, spațiu public*, Paideia, București.
- Ghenciulescu S. (2010), *A piece of the city*, *Arhitectura* **84(5)**: 94-100
- Besse J.M (2012) *L'espace publique: espace politique et paysage familial*, <http://hal.archives-ouvertes.fr>
- Cartea Românească (2012), *Istoric*, <http://cartea-romaneasca.ro>
- Ciobanu C.(2012), *Geografie mentală*, <http://mental-geo.wordpress.com>
- *** (2012) *Inventariere*, <http://industrial-heritage.ro>

Primit: 23 aprilie 2012 • Acceptat în forma finală: 25 mai 2012

